

הרב יהודה זולדן

כאילו יצאנו עכשו ממצרים

א. לראות ולהראות את עצמו

בהגדה של פסח אנו אומרים: "בכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו", ואילו הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה ז, ו) כתב אחרת:

בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר: "ואותנו הוציא משם" (דברים ו, כג), ועל דבר זה ציווה הקב"ה בתורה: "וזכרת כי עבד היית" (דברים ה, טו) – כלומר: כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית.

לראות או להראות? אין כל סתירה. כשקוראים את ההגדה יש לומר הוא: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו". אך אין זה מספיק לומר זאת בלבד, צריך גם להראות זאת, ועל כך נסוב תיאור העשייה, באכילת של הלילה, בהסבה, ובסיפור הדברים.

המטרה של הלילה הזה היא לשוב במנהרת הזמן אחורה לעת בה יצאנו ממצרים והחילונו את הופעתנו כאומה עלי אדמות. ממשפחה בת שבעים נפש שירדה למצרים, לאומה בת שש מאות אלף איש. היעד בליל הסדר הוא לחוות מחדש בכל שנה את נקודת המוצא. "כאילו הוא בעצמו, יצא עתה... כאילו אתה, בעצמך, היית, יצאת, נפדית!!!!". פניה אישית לכל אחד ואחד. אכילת המצה, המרור, ההסבה, סיפור הדברים מחדש, הם שיחזור החוויה וההליך כולו של היותנו אומה, מאז עד להיום. כותרת הסיפור אותו מספרים הוא: את הכל מההתחלה, מראשית דרכה של האומה בימי אברהם ותרם אביו, המשכו – בהבטחת ברית בין הבתרים ועד ירידת עם ישראל למצרים, וסופו – בסיפור היציאה עצמה, תוך דרשנות של פרשת "ארמי אובד אבי". פשוטי המקראות שבפרשה זו מתמצים את סיפור השעבוד והיציאה ממצרים, ודרשת המקראות מרחיבה ומסבירה את הנושאים הללו.

ב. בכל דור ודור

אך איך אפשר לחוות חוויה, כשהכל הוא רק "סוג של הצגה", שהרי אין לנו בליל הסדר כיום, לא קרבן פסח, ואיננו נמצאים בבית המקדש, וחלק ממצוות החג הם רק זכר למה שהיה בעבר: "זכר למקדש כהלל", האפיקומן שהוא זכר למצה הנאכלת עם הפסח, שני תבשילים זכר לקרבן פסח ולזכר לקרבן חגיגה, ועוד? התשובה לשאלות הללו היא בהדרגת חז"ל לאדם עני כיצד עליו לקיים את מצוות הסדר. פרק עשירי במשנה במסכת פסחים, עוסק במבנה של ליל הסדר. הפתיחה היא בתקנת חכמים לשתות בליל הסדר ארבע כוסות, וכן להסב בעת שתית ארבע כוסות. מקרה הבוחן ליישום התקנות הללו, הוא אדם עני:

ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. ואפילו עני שבישראל, לא יאכל עד שיסב. ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין, ואפילו מן התמחוי (משנה מסכת פסחים פרק י משנה א).

פרשני המשנה מציירים לנו עני מרוד ביותר: זהו עני שלוקח אוכל מהתמחוי, וגם מי שלא אכל כבר כמה ימים, או עני כזה שאין לו תאורה בביתו, בכל זאת עליו להמתין שתחשך. גם אם הוא עני שאין לו מטה ושולחן על מה להיסב, בכל זאת עליו להיסב. עני כזה, שקיבל את כל האוכל מהתמחוי, כשהוא יהלל ויספר את ההגדה, האם אכן ירגיש באמת כבן חורין? הוא הרי יודע מהיכן יש לו את מנות האוכל הללו? אכן, קיים ניווד חריף, בין מצבו ומעמדו האישי של אותו עני, לבין זה שהוא ישתה ארבע כוסות ובדרך חירות. היין משמח, 'ויין ישמח לבב אנוש' (תהילים קד, טו), והוא המשקה של העשירים: "אין נשותיהן של עניים שותים יין" (תוספתא כתובות ה, ח).

ואף על פי כן. בלילה זה מתנהג העני כעשיר. העני איננו מציין בלילה זה את מצבו האישי. יתכן שמצבו הכלכלי קשה מאד, וגם אם הוא לא עני במובן הרגיל, יתכן ומדובר על אדם שהיו לו בשנה האחרונה קשיים כלכליים גדולים, ובכל זאת גם הוא ישב בליל הסדר כבן חורין. העני שבמשנה יכול לשמש גם כתיאור "העני הלאומי" גם במצבים קשים ביותר. כולנו, כל עם ישראל, כל אחד ואחת במקומו ובמעמדו שלו, מהללים ומודים לה' על ניסי מצרים, ומשננים לעצמנו בלילה זה את ייעודינו כעם ה'. וכשם שאין אנו מציינים את מצבנו האישי העכשווי, אין אנו עוסקים בלילה זה במצבנו הלאומי הנוכחי. גם התנאים שישבו בבני ברק וסיפרו ביציאת מצרים כל הלילה, עושים זאת לאחר החורבן, ואת ר' עקיבא המארח, סרקו הרומאים לבסוף במסרקות של ברזל. כולם זכו לראות את בית המקדש בבנינו, וחלקם אף עבדו בו. לא ברור כמה שנים לאחר החורבן נחוג אותו לילי סדר בבני ברק, ואף על פי כן הם עסקו

כל הלילה בסיפור יציאת מצרים, ועיצבו הגדה אופטימית, שמחה ומלאה תקוות. מהעבר הגדול אל פני העתיד הגדול של העם הזה: "ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו". כך היה גם בימי האינקוזציה, או בשנות האימה בשואת יהודי אירופה. גם אז השתדלו יהודים לקיים את מצוות החג כמה שניתן, וחירותם הייתה בידועם את ייעודם, למרות עניים הקשיים והצרות. ניסי יציאת מצרים כנקודת מוצא לתחילת דרכנו כאומה ובמשמעות היציאה ממצרים, היא הנושא המרכזי של הלילה הזה ובהם מצוה לעסוק.

ג. כל המרבה לספר

הרצון לענין ולעשות את ליל הסדר באופן מיוחד וחוויתי, עלול להפוך את הסדר לאוסף "זורטים" וערב שעשועים וחידונים לילדים. אילו הם אמצעים לא מטרות. אכן חז"ל מדריכים ומציעים כמה רעיונות כיצד ליצור ענין אצל השומעים, ובמיוחד כשמדובר על בני גיל שונה, מבוגרים בעלי רקע שונה- דתיים חילוניים, מסורתיים, ואכן זו משימה לא קלה ליצור שיח משותף בין כל כך הרבה משתתפים שונים. אך העיקר צריך להיות סביב הבירור, איש איש לפי דעתו והבנתו, בשאלות הראשוניות והיסודיות: מה יעודינו ותפקידנו כעם, לשם מה נוצרנו, והיכן אנחנו עומדים מבחינה זו. בתוך כך גם לשאול וללמוד איך מושיבים ומחברים גם את התמים, והרשעים ואת שאינם יודעים, סביב המסרים והיעדים של עם ישראל לדורותיו, מהלילה הזה והלאה "להביא לימות המשיח".

היום ב"ה, חלק ניכר ומשמעותי מעם ישראל יושב בארץ ישראל, במדינתו, בונה ומפתח אותה, בתורה ובמדע, טכנולוגיה ותעשייה, חקלאות והתיישבות, ועוד ועוד, וקל הרבה יותר מבעבר, ללבן ולהעמיק במטרה ובייעוד של היציאה ממצרים. ליל הסדר הוא יום העצמאות של עם ישראל דורותיו, יום ההולדת הלאומי, והמטרה היא לשבת כולם כאחד, החכמים והנבונים עם הבוגרים והקטנים, משפחות משפחות, חברות חברות, ולעסוק ביחד במשמעות, בייעוד ובמחויבות שלנו כעם, מאז היציאה ממצרים, עד היום הזה, ולימים הבאים.

נסע ונלך להבליט יותר ויותר את עצמאותינו הרעננה הפנימית שקנינו ע"י גילוי שכינה, אותה החירות שקנינו ע"י הפלא הגדול היחד בעולם שנעשה עמנו בעת שגאלנו ה' יתברך וגאל את אבותינו ממצרים לחירות עולם (הראי"ה קוק, עולת ראיה ב עמ' רמה)